

НАЦИОНАЛНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „AMARCORD. СПОМЕНЪТ И СПОМНЯНЕТО В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА ЗА ДЕЦА“

Александра Антонова, Росица Чернокожева
Институт за литература – БАН

На 16 юни в Заседателната зала на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се състоя Национална научна конференция на тема „Amarcord. Споменът и спомнянето в българската литература за деца“. Конференцията бе организирана от направление „Нова и съвременна българска литература“ към Института за литература – БАН, и привлече участници от водещите учебни и научни звена в страната – Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“, Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“.

Проф. Боряна Христова – директор на НБКМ, откри конференцията с думите: „Винаги ми е приятно, когато Институтът за литература избира Националната библиотека за провеждането на своите конференции. НБКМ е мястото, където да се провеждат тези изяви. Заглавието на конференцията е много задължаващо, а темата за спомена и спомнянето в детската литература е толкова важна, че решихме третата, обновена книжка на сп. „Библиотека“ да бъде изцяло посветена на нея.

Доц. Елка Трайкова – директор на Института за литература, посочи във встъпителните си думи своята благодарност към НБКМ заради доброто сътрудничество, заради общите проекти – настоящи и бъдещи – на двете институции. „Конференцията е продукт на един много добре работещ проект в нашия институт, тя е интересна и с провокативната тема, която предизвика полюсни мнения, но аз настоях пред Росица Чернокожева да не се отказва от идеите си. Иска ми се нашите конференции да се превръщат в дискуссионни форуми. Темата предполага да се върнем към детето в себе си; въпреки затварянето във всекидневната реалност, спомените ни съпътстват и макар и неосъзнато, предопределят настоящето ни“.

Доц. Людмила Малинова – водещ на конференцията, даде думата на доц. Пламен Антов от Института за литература, който в доклада си „Спомени и

споменно – жанрови отражения“ разгледа споменното наследство като колективно наследено неосъзнавано. В центъра на вниманието си той постави един важен, но пренебрегван писател – Петър Бобев, и представи накратко творческата му биография през тристепенното ѝ развитие: от приказките през детско-юношеските му романи към философския дебат. Наследството на Бобев бе прочетено през прагматисткия патос на ранния соц, връщането към ценностите на хуманизма, кризата на позитивизма и постмодерното екологично движение, което влиза в разрез с лявото управление.

В доклада си „Лиризация и психологизиране на детството в две автобиографични повествования – Дора Габе, „Някога“ и „Когато бях малка“, и Добри Немиров, „Когато бях малък“ доц. Мая Горчева (ПУ „Паисий Хилендарски“) постави въпроса за органичната връзка между спомнянето и автобиографичното литературно повествование, както и за целостността на детското възприятие. С въпроса „Как можем жанрово да осмислим този тип книги, които разказват за детството, дали те не принадлежат по-скоро към една междинна територия (деца – възрастни)“ Мая Горчева показва невъзможността от точна дефиниция на границите на детското.

В тезисите си от доклада „Политики на спомена“ доц. д-р Младен Енчев (ШУ „Епископ Константин Преславски“) се занимава с прагматиката на спомена, със социалните напрежения като един от инструментите, прилагани към децата, върху директното въвличане на децата в политиката посредством детската литература, която създава властови претенции, върху властовата употреба на спомена, върху манипулиращата и манипулирана роля на спомена – не измислен, но спестен, с видоизменена оптика. В текста бяха формулирани четири тезиса: за мемоаристиката като един от най-отзивчивите като политическа употреба жанр, за тясната политическа насоченост на литературно поднесения спомен, за другите социални намерения на спомена (романтично-манипулативни спомени, в които детството е коректив на бездуховното живеене на възрастните), за възможността от аполитични спомени в литературата за деца, които я застрашават естетически.

Доц. Вихрен Чернокожев (Институт за литература) прецизира темата на доклада си като „Споменът за емоциите на детското в разказите на Добри Немиров“. „Преди да бъде адресирана към детето, тази литература е спомняна, мислена, писана най-напред като мемоар от детските дни на своя автор. Словосъчетанието „детски писател“ е в някакъв смисъл безсмислица. Писменият разказ, преразказът на детската душа от камбанарията на възрастния, е дело почти невъзможно, защото ние сме загубили лингвистичните кодове към детското, те трудно се възкресяват. Споменът от детството е съзнателно изтласкан от възрастния човек. В детското спомняне на Добри Немиров споменът за детството не е завършен спомен, той е спомен, отворен към очакване на чудото“, посочи Чернокожев. „Защото в „Когато бях

малък“ семейството невинно е идилично, то е и територия на тревога, съннава, който ще остане“.

В доклада си „Детският спомен като интертекст“ доц. Огняна Тенева разглежда връзката между детската игра и приказката в няколко текста на Георги Константинов, проследи разрушаването на първоначалната устойчива ситуация и възстановяването ѝ в нейната – различна – устойчивост накрая. „Интересно е и движението от пасивно към активно възприемане на приказката, до появата на умения за възпроизвеждане на текста през конструирането на поведенчески модели, през изстраването като сливане с процеса на спомняне“.

Доц. Людмила Григорова се включи с доклад на тема „Проблеми на автобиографията в творчеството на Крум Григоров“, в който се спря върху вакуума в споменната литература през 30-те и 40-те години и автобиографичната вълна през 50-те. В центъра на доклада бе най-вече книгата на Крум Григоров „Моето детство“. „В продължение на целия си творчески път той остава в плен на автобиографията“, посочи Григорова и цитира критическите мнения на Павел Вежинов, Ефрем Каранфилов, Боян Ничев и Светлозар Игов за изповедността в книгите му и сладкия народен език, на който са написани. „Авторът смята, че художествената измислица в споменната литература играе не по-малко важна роля, отколкото в другите жанрове художествена литература“, посочи Л. Григорова.

В доклада си „Илюстрациите за деца е първата галерия от картини“ Калин Николов (Национална галерия за чуждестранно изкуство) се спря върху темата за вкуса на детето, говори за двете неща, които децата обичат – хумора и природно верните форми, за механизмите на създаване на познание за света, за съзнанието у детето за въображаемо пространство, сподели спомени от детството си. „Светът на илюстрацията е първата форма, в която децата тръгват към изкуството“, подчерта К. Николов.

В доклада си „Родният край като спомен в произведенията на Дора Габе, Константин Петканов и Бленика, публикувани в детските издания в средата на XX век“, гл. ас. д-р Таня Казанджиева (СУ „Св. Климент Охридски“) приложи интердисциплинарен подход, с който разгледа литературната творба като филм и родния край като център на спомен. „Анализаторите на Фелини интерпретират заглавието на филма му „Amarcord“ като „нишките на горчивата любов, свързващи автора с миналото“. Всеки от нас е създал своя филм за миналото си“, посочи тя и разгледа травмиращото възприемане на родния край, останал извън пределите на България, в разкази на добруджанките Дора Габе и Бленика и тракиецата Константин Петканов в сп. „Прозорче“ от 39 – 40 г. „И тримата писатели поставят в центъра на своето детство родния край, като текстовете на Бленика и Константин Петканов се доближават до мемората“, посочи Казанджиева.

В доклада си „Усамотените възрастни и небесната приказка на детския спомен (Романтически „митове“ и nonsens в повестите на Станислав Стра-

тиев „Самотните вятърни мелници“ и „Живот в небето“)“ докторант Галина Димитрова (ПУ „Паисий Хилендарски“) се спря върху хипотетичния детски спомен, върху романтическото настроение, което води Станислав Стратиев, върху ситуирането на времето и пространството от детството, което само изглежда романтично. Тя открии два модела на спомен – репрезентативен и рефлексивен. Разгледано бе партньорството между детската памет и детското въображение, споменът като терапевтично средство в междупоколенческите взаимоотношения, стремежът да се преодолее самотата на детето сред възрастните, както и амнезията от детството у възрастния, споменът небивалица, който възкресява детскостта в общото настояще на поколенията.

В последвалата дискусия бе засегнат отново въпросът за противопоставянето на детската литература и литературата за деца, за това, до каква степен детският текст говори за излизане извън детските рамки на четенето, как се възприема текстът за деца от детето и от възрастния. „Да погледнем към голямата класика – творбите за Том Сойер, Хъкълбери Фин и др. Може истински да ги оцени най-вече големият читател. В някои отношения литературата за деца е и литература за възрастни. Всяка литература за детството е детска, но не всяка литература, която е детска, е за детството. Колкото детската литература е по-добра, толкова повече тя отива към литературата за възрастни. На автентичната детска литература трябва да гледаме все повече като на голяма литература, т.е. голямата литература могат истински да я разберат големите, макар и за деца. Тя е повече от литература, защото възсъздава детското съзнание. Такава е и „Някога“ на Дора Габе. Това е една реабилитация на детската литература. Гдини след като си отиде майка ми, реших да събера нейните разкази за деца. Изведнаж осъзнах, че малките деца не могат да ги разберат“, посочи акад. Милена Цанева.

Росица Чернокожева припомни и продуктивния проект на Института за литература, в резултат на който има издадени 40 ценни анкети с писатели. „Тези анкети ще бъдат първа обект на изследвания“, посочи Чернокожева. В анкетата с проф. Сарандев Дора Габе казва, че би дала всичките си книги на критиката, не би дала само книгата си „Някога“. Л. Малинова посочи, че книгите и на Дора Габе, и на Бленика за деца насочват към същностни черти на поетиката им изобщо.

Важна част от дискусията бе спорът относно детското възприятие – дали то стои отвъд етичното и естетичното, дали детето не възприема цялостно, отвъд наложените впоследствие морални „калъпи“.

Петър Величков от Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ прочете доклад на тема „Барак – споменът на Александър Балабанов, превърнат в два разказа от Яна Язова“. Текстът проследи какво Язова е записала от Ал. Балабанов и как го е претворила, как е „трансформирала“ чутото.

Докладът на гл. ас. д-р Николай Кирилов (Институт за литература) на тема

„Шеговитата версия за пиедестала на героя: „Има ли смисъл на утрепваме мечка?“ на Панчо Панчев“ засегна принципния въпрос доколко едно произведение е за деца, щом е написано от възрастен, спря се върху въпросите за играта, за паметта, която съвременното познание сближава с творческия акт. Докладчикът отбеляза, че съвременните теории са цефало- или кардиоцентрични и че целият човек, всяка негова част носи информация и я трансформира творчески. „Изправени сме пред редица въпроси и противоречия и в определен смисъл нито една литературна творба не е „ad usum delphini“ (за ползване от дофина), защото нейното ползване е основно от възрастния. Драматургичната творба на Панчев е един много витален текст. Особеностите тук са, че е написана от възрастен, играе се от възрастни, но е за деца. Играта се споделя, в нея се участва, тя не може да се тълкува отстрани. Възниква и въпросът: играе ли се със словото и може ли въобще да се играе със словото“, посочи Кирилов.

В текста си „Времето и споменът в легендите на Георги Райчев“ гл. ас. д-р Емилия Алексиева (Институт за литература) направи задълбочен прочит на легендите на Георги Райчев, обвързвайки ги с пространството на спомените и несъзнаваното. Акцентът бе в това, как споменът трансформира, дори измества реалността. „В спомена човек е свободен. Легендите на Георги Райчев са преработени библейски и фолклорни мотиви, допълнени със силен социален елемент“, обобщи Алексиева.

Д-р Елена Давчева (Институт за литература) в доклада си „Миг от детството – спомен за загубени ценности“ (по разказа „Звездица“ на Денчо Марчевски) разгледа спомена като обвързан с изконните човешки ценности, анализира някои причини за отчуждаването на съвременното дете от книгата, позова се на някои анкети, които сама е направила.

В доклада си „От хитро по-хитро ме мами небето“ или Добри-Жотевите сънища наяве“ докторант Росица Чернокожева (Институт за литература) откри някои особености на лириката на Добри Жотев, базира се и на литературната анкета с него. В анкетата Добри Жотев споделя, че всичко, което носи у себе си и претворява в книгите си, е немислимо без онзи мъничък-голям свят от детството му. Психоаналитичният ракурс, който избира Р. Чернокожева при трактовките на творбите, проследява процеса на трансформиране на спомена, „сънищата наяве“ в творческия акт. Как едно настоящо събитие пробужда детския спомен и това пък ражда творбата. Как поезията и „сънят наяве“ са продължение и заместител на някогашната детска игра.

В следобедната дискусия се включиха проф. Иван Сарандев, Владимир Станчев (син на Лъчезар Станчев), Катя Кирилова – докторант на проф. А. Бенбасат, Елена Давчева, Николай Кирилов, Росица Чернокожева.

Владимир Станчев разкри особено интересни факти в текст, озаглавен „Митът за стих на Ботев в Сорбоната“. В него се говори за приятелството

между Пол Елюар и Лъчезар Станчев, за гостуването на големия френски поет през 1950 г. в България и помощта, която му се оказва, за да направи превод-адаптация на Ботеви стихове. Те излизат на френски език през 1952 г.

Катя Кирилова компетентно разгледа въпросите на детското книгоиздаване в България в миналото и сега. Фактори, които го обуславят, политики в книгоиздаването, както и особено наболелия въпрос за детското четене. Кирилова разгледа специфики на четенето от традиционната книга и четенето от електронен носител. Кампанийни ли са тези потенциращи детското четене форуми? В каква степен е ангажираността на министерства, училища, издателства, библиотеки, каква е необходимостта от задълбочени анализи и набелязване на конкретни действени практики – това бяха въпросите, върху които докторантката се спря, въпроси, към които учените ще се връщат и в следващи свои форуми върху литературата за деца.

**NATIONAL CONFERENCE „AMARCORD. MEMORY
AND REMEMBRANCE IN BULGARIAN LITERATURE
FOR CHILDREN“**

✉ **Alexandra Antonova**
Rositsa Chernokojeva

Institute for Literature
Bulgarian Academy of Sciences
52, Shipchenski prohod Blvd., b.17, fl. 7-8
Sofia, Bulgaria
E-mail: alexandra.a.antonova@gmail.com